

ALLÒ QUE TAL VEGADA S'ESDEVINGUÉ

ARAU

El temps dels ganivets
 smolats va penetrar
 profundament l'ànima
 oruga de Catalunya Nord.
 Ramon Gual, editor sense
 èls a la llengua, ha
 asseguit aquella guerra
 mundial, civil i també local.

De pare mataroní i de mare cerdana, de pare *roig* i de mare francesa, Ramon Gual, l'editor de Terra Nostra, l'editorial més sòlida de Catalunya Nord perquè funciona des de fa trenta-dos anys gràcies a subscriptors fixos, ha pres sempre el màxim interès per allò que no tocava: el gran trasbals de dues guerres seguides en l'àrea perduda entre Salses i l'Albera per on nazis, maquis, delators i fugitius van remoure l'apatia d'un es villes ancorades en l'oblit històric. Fosses comunes i trets al clatell, còmplices entusiastes i lluitadors amargats, aquest és el teixit d'una memòria legalment prohibida (l'amnistia del 1951 i els arxius vedats) que, amb *Vichy, l'occupation nazie et la résistance catalane*, l'exhaustiva cronologia de l'historiador Jean Larrieu, obre una primera perspectiva general sobre aquest període sinistre que ja ha costat a Ramon Gual cinc processos judicials per calúmnies. Al sud de la Jonquera ha arribat la remor dels *réseaux* d'evasió que van traslladar prop de vuitanta mil refugiats per tota la frontera espanyola. N'hi ha excel·lents novel·les, *Entre el torb i la Gestapo*, de Francesc Viadiu, i treballs exhaustius, com *La guerra secreta del Pirineu*, de Daniel Arasa. Queden al forat negre de l'intermedi històric les altres guerres del Rosselló.

—Entre els milers de refugiats que van arribar del sud, uns quants, fora dels camps de concentració i amb mètodes legals, com ara la carta de treball o la legió francesa, es van organitzar en bandes, no com a bandolers, sinó per afinitats ideològiques —bàsicament els comunistes—, i després formaren la Unió Nacional Espanyola, amb un sistema militar que conservés la possibilitat d'una acció per liquidar el franquisme. Els qui havien fet els passos oficials hagueren de lliurar les armes, els qui van passar camp a través només van amagar-les i van organitzar-se, entre el 1940 i el 1941, en cossos mixtos de guerrillers, semiclandestins, en contacte permanent amb l'interior, i amb un funcionament molt sofisticat, al marge de la situació política francesa. Es movien fora de les ciutats, lluny de tot, i s'apanyaven per buscar feina allà on ningú no volia anar: als boscos, a fer el famós carbó de llenya, i a les mines de ferro del Pimorent i de Batera. No hi havia cap control, perquè l'empresa que els agafava en declarava vint i en tenia cin-

quanta. Era sempre el mateix: "Han marxat, ahir eren aquí", i com que en aquell moment no era gens fàcil de moure's pels boscos, sobretot als límits de l'Arieja, aquests nuclis es van anar formant fins que van entrar els alemanys, l'11 de novembre de 1942. Llavors van comprendre que tenien l'ene-mic a la rereguarda. Els controls van augmentar, la pressió dels alemanys va ser realment forta i, a més, obligaven l'estat francès a caçar aquesta gent.

—*I es va reorganitzar el camp de Ribesaltes com una sucursal d'extermini jueu.*

—Del camp de Ribesaltes, no se'n va saber res fins molt després. Que hi va haver centenars de jueus internats a Ribesaltes per deportar-los als camps d'extermini s'ha sabut fa tres o quatre anys. És una zona feréstega, d'accés molt controlat, fora del poble i els únics que ho sabien segurament que eren els funcionaris municipals i alguns oficials de la prefectura. La gent només sabia ("és pas el meu problema") que allà hi havia tancats apàtrides de l'Europa central que fugien dels nazis. Els jueus eren traslladats des de l'estació al camp de nit i no passaven pel poble. Hi van passar de vint mil a trenta mil jueus. No en resten dades fiables, però anaven tots via Drancy cap als camps d'extermini.

—*La França de Vichy fou menys repressiva que l'ocupació alemanya posterior?*

—No feien pas els ulls grossos, no. El règim de Petáin va substituir tots els batlles del Front Popular, una vintena; tots els que no els convenien. Era la revolució nacional i per aplicar-la volien gent de tota confiança. Tot militant del partit comunista era empresonat pel fet de ser-ho i va haver-hi moltes deportacions dintre l'estat francès, i la *résidence surveillée*, que amb els nazis va representar la deportació automàtica a Alemanya. La gent de Vichy, batlles i càrrecs de confiança, foren els primers a actuar d'agents del nou ordre: denunciaven comunistes, francmaçons, els qui provaven de passar...

—*Entre els administradors hi hagué resistents?*

—A partir del 1944 molta gent diu que havia fet el doble joc, però, de fet, eren tots col·laboradors. Els casos de gent que es va mullar la camisa es compten amb els dits d'una mà i generalment són gent que ja havia dimitit, o cessat, dels càrrecs públics, com és el cas del secretari de l'Ajuntament de

Perpinyà, Jean Olibó. Des de l'1 de juliol de 1940, quan el govern es trasllada a Vichy, comença una depuració en tots els àmbits: cessen els mestres d'esqueres; els indiferents, els canvien de lloc, fora del departament; els francmaçons perden la feina i, ja a l'octubre, prohibeixen als jueus de treballar dins l'administració pública, l'ensenyament i la premsa.

Estampes que no s'obliden. La rue Ferrer i Guàrdia passa a dir-se Cid Campeador; Walter Benjamin se suïcida a Cotlliure; la virtut cristiana de Joana d'Arc s'aferma contra l'icona socialista de Jean Jaurès; la revolució nacional es posa en marxa i la censura eclesiàstica s'abat sobre tota la producció cultural. "A totes les escoles —recorda Ramon Gual—, hi van introduir el culte al mariscal Petáin. Al sud hi havia el santcríst i aquí teníem la fotografia del mariscal, i cada matí, quan hissaven la bandera francesa, es cantava "Maréchal nous voilà". Els adolescents que malgastaven el temps lliure, els enquadraven als Chantiers de Jeunesse per reformar-los en els valors patriòtics i cristians, el contacte amb l'aire lliure i la vocació de servei comunitari: agençar monuments, collir patates, netejar boscos, tot tan semblant, alabat sia Déu, als camps de treball de la Direcció General de Joventut.

—Aquest fou el primer ferment de les futures organitzacions feixistes de combat, però n'hi ha que van sortir-ne i van entrar al maquis. Als més tendres, també els enquadraven als Compagnons de France, que agrupaven els joves en la tradició dels gremis però el sùmmum del nou ordre va ser l'intent de donar al massís del Canigó el nom de Pic Pétain. Van fer una cerimònia i tot. Jo en publicaré les fotografies, d'això. Als pobles organitzaven processons amb la imatge del mariscal. Tot França li escrivia cartes, que ell contestava com si fos el gran pare.

En aquest ordre corporatiu, la Légion Française des Combatants, creada el 29 de juliol de 1939, agrupava els veterans de la primera guerra perquè, com a vencedors, servissin de columna vertebral del nou règim, participant en actes de masses i en les feines de l'administració: "Eren els qui havien d'organitzar el fervor popular". En poc temps, quan ja hi havia els primers dissidents, s'orga-

nitzà el Service d'Ordre Légionnaire, el SOL, *skinheads* de Pétain, amb uniforme però sense armes, fills de veterans que, amb un bon sou, roba neta i impunitat diürna "es permetran qualsevol bestiesa". Seran la transició al règim de plena ocupació, el novembre del 1942. Constituïts en milícia s'encarregaran d'accions de represàlia, sovint en uns altres departaments per evitar indecisions, o de tasques d'informació i de repressió locals. També s'acabaran els temps de la relève. La popularitat del Mariscal s'assentava en el miracle d'una pau sense sang i en el retorn esglaonat dels presoners de guerra, la relève, en canvi d'un treball voluntari i retribuït a Alemanya: "De primer van dir que per cada treballador apuntat, hi hauria un presoner tornat. Després van dir dos per un, després tres per un, i com que la gent no hi volia anar més, al 1943 van instituir el Service du Travail Obligatoire, l'STO". L'alternativa a morir sota les bombes aliades a Berlín

"A totes les escoles hi van introduir el culte al mariscal Petáin. Al sud hi havia el santcríst i aquí teníem la fotografia del mariscal, i cada matí, en hissar-se la bandera, es cantava Maréchal nous voilà".

ARXIU

era el pas incert de fronteres per enrollar-se a l'exèrcit lliure del Nord d'Àfrica o petar al camp de concentració de Miranda de Ebro. Els qui no van fer-ho només tenien un lloc on amagar-se. Entre els *guerrillers espagnols* que es movien per les muntanyes del Conflent.

—Al final del 1943 la cosa s'accelera. S'organitzen dos grans maquis entorn de Sornia, a la Fenolleda, als límits de l'Arieja, i el de Vallmanya, del mestre René Horta, als peus del Canigó, però no ens creguéssim pas que la força que van adquirir vingués de cap conjuntura mundial. La gent d'aquí era molt tallada. El maquis de Vallmanya funcionava amb jerarquia de capitans i brigades, però tota aquesta gent només sabia una cosa: qui era comunista i qui no ho era. Els comunistes havien creat els FTP (Francs-Tireurs et Partisans) i els socialistes havien organitzat l'Armée Secrète, els dos únics que tenien vinculació amb elements exteriors, Algèria d'un costat i els Estats Units d'un altre; però aquests organismes només enviaven ajuda als fidels. Els americans a través de l'Office of Strategic Service ajudaran exclusivament l'AS, però quan llancen paracaigudes, a baix hi ha totes dues forces i hi haurà pinyes per agafar

el millor material. Ara bé, la meva conclusió, i no et demano de compartir-la, és que, malgrat aquest merder de sigles, no hi ha resistència possible sense els guerrillers del sud. Almenys a Catalunya Nord, perquè hi ha un maquis de lluita armada i un maquis de *réseau*, de xarxes d'evasió. Entremig no hi ha res més. El maquis de Sornia es va organitzar amb paràmetres francesos. Tots els fugitius que hi van anar a parar eren aviat incorporats a

“l'exèrcit”, però no van voler mai l'enfrontament directe. Els alemanys arribaven i ells s'amagaven fins que, tres dies abans de l'alliberament, van baixar en formació organitzada i van prendre Perpinyà. Ells van portar l'enfrontament final dels tres dies, 18, 19 i 20 d'agost de 1944. El maquis de Vallmanya no va baixar a Perpinyà perquè havia estat completament destruït pels alemanys. Els guerrillers ni van baixar a Perpinyà ni els hi volien. Quan

l'exèrcit lliure va veure que tenia la partida fàcil, van prohibir als guerrillers de venir. Fins i tot el mes de setembre, en les grans desfilades de la victòria, no hi van voler guerrillers perquè deien que haurien de desfilarsota la bandera de la legió estrangera que, en definitiva, hauria estat la manera d'allistar-los per acabar la guerra, i el fet és que en van pescar molts d'incauts: tots els pròfugs de l'STO, que tornaven tan contents a Perpinyà, foren allistats per força i enviats al front de l'est de França. De guerrillers, en van agafar molt pocs, perquè ja ho van veure de seguida; es van tornar a fondre i van agafar de nou les armes. Les autoritats, que no sabien què fer-ne, van deixar que arreglessin els seus comptes pendents. Entre la fi del 44 i el principi del 45 es van pelar entre anarquistes i comunistes. Els estalinistes van eliminar tants anarquistes com van poder

—*La muntanya es va empassar els morts?*

—Hi ha desenes de cadàvers. Si agafes la premsa de l'època pots llegir-hi tot sovint: Han trobat dos cadàvers a Gallinàs; n'han trobats tres prop de la carretera... Un funcionari que va anar amb tres o quatre homes a fer una plantació d'arbres aquí dalt a Prada em contava que, als pocs dies d'haver-los plantats i calçats, van anar a regar-los, i mentre feien anar la mànega va sortir un tros de roba. Llavors van desfer el

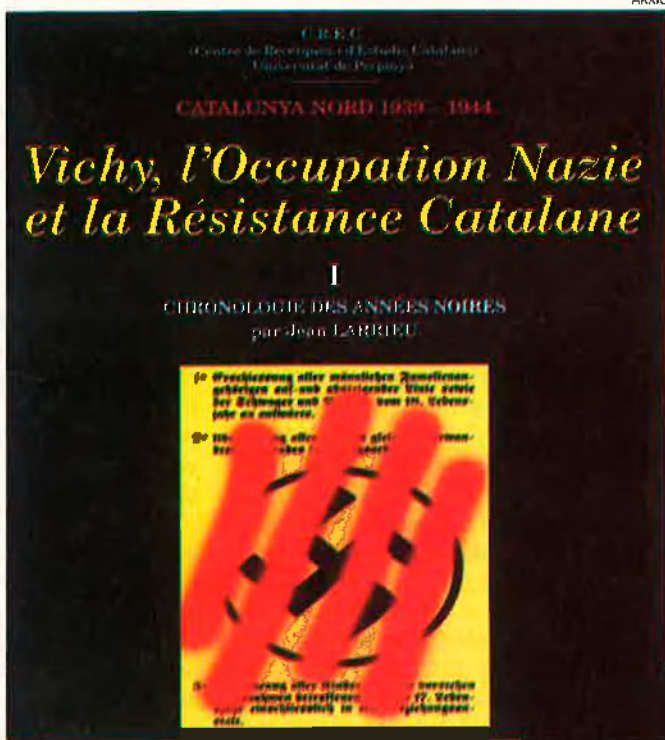
forat, i hi havia un home enterrat. Van cridar els gendarmes, van arrabassar tots els pins i a cadascun hi havia un cadàver. Tots eren guerrillers, però van escriure, “d'identitat desconeguda”.

—*Qui eren?*

—Anarquistes. Aquí a Prada hi havia un nucli molt fort de comunistes estalinistes. Hi ha una noia que viu en aquest carrer que, el seu pare, el van allistar per a la frustrada invasió de la Vall d'Aran. Tothom li deia: No hi vagis, no hi vagis. No va arribar ni a Prats de Molló. El van pelar ells mateixos. A tot arreu van fer igual. Podeu llegir un llibre que es diu *Dossiers noirs d'une certaine résistance* (Grup Puig AntichCES, Tolosa, 1984) amb llistes i fotografies. Pelats, pelats, pelats...

—*Som davant l'església parroquial, al Cafè d'Europa, plou, sona la sirena d'alarma, “un accident o un incendi”, cinquanta-un anys enrere els milicians explicaven aquí la gesta de Vallmanya. Un poble volat fins a les arrels.*

—Quan els alemanys ataquen el poble de Vallmanya, l'1 d'agost de 1944, hi van noranta milicians, amb tropes regulars de la Wehrmacht, tropes d'elit de les SS, la Gestapo i duaners, generalment austríacs. Hi són tots, perquè saben que hi ha cent cinquanta guerrillers i una cinquantena de FTP, vora dos-

'Vichy, l'Occupation Nazie et la Résistance catalane', és una visió cronològica de com fou viscuda la Segona Guerra Mundial al Ros-

cents homes mal armats, i els volien eliminar d'un sol cop. Abans hi havia hagut una escalada. El 29 de juliol, els guerrillers havien ocupat Prada durant vint-i-quatre hores. Tot havia començat un dia que, als maquis, se'ls avaria un camió anant a fer *ravitaillement*, a comprar pa a Marquixanes, i una patrulla d'alemanys els va sorprendre; van matar un alemany o dos, això tampoc no se sap, però ells van matar un dels maquis. Dos dies després, el 29 de juliol, baixen els guerrillers i ataquen la casa Lafabrègue, seu de la Gestapo a Prada; els van tenir a dins acorralats mentre uns altres assaltaven la Banca Nationale du Commerce. Volien diners i buscaven un gendarme, el *Trompette*, acusat de col·laboracionista; no el van trobar i se'n van tornar. L'endemà, perquè havien tallat els telèfons, es va saber a Perpinyà que havia estat el maquis de

Vallmanya. La nit de l'1 al 2 d'agost els alemanys van decidir d'arrasar el poble. Per sort només en van agafar quatre que no van tenir temps de fugir. Van cremar casa per casa amb granades

incendiàries, n'hi havia un centenar. Tampoc no se sap quants alemanys hi van morir.

—*Com s'ha pogut donar aquesta visió de conjunt, amb testimonis porucs i arxius carbonitzats o bé vedats al públic?*

—Molts dels millors testimonis van haver d'acabar la guerra, fins a l'abril del 1945, fora de Catalunya Nord i, en tornar, l'ambient era d'oblit general. França posa una llosa de plom sobre tot això. Van tenir por de les possibles repercussions que tindria una depuració massa a fons. La depuració autèntica va durar tres setmanes. Els qui van agafar en aquest temps foren passats per armes. Aquí hi va haver, comptats, quaranta-cinc afusellats en consell de guerra. A partir d'aquí ja es van recuperar les institucions normals, per dir-ho d'alguna manera, i van sentenciar cent condemnades a mort, totes commutades per penes de trenta anys, convertides en set anys de presó, i al carrer. Encara et trobes pel carrer gent condemnada a mort per fets gravíssims, ara amnistiats i protegits legalment per l'estat.

—*Heu rebut tocs d'atenció?*

—Cinc processos pel conjunt del lli-

bre. El dia que els maquis van entrar a Prada es van emportar un gendarme, un milicià, que s'allotjava a l'hotel Saletes, i un soldat alemany cap a Vallmanya. Ho explico i un dels fills del milicià em posa un plet perquè tregui del llibre que el seu pare era milicià, car havia estat amnistià. Així que al segon volum hauré de posar un extracte de la sentència que afirma que al 1951 fou amnistià. Són tots casos com aquest.

—*L'actitud del regionalisme cultural ha estat també força discutida.*

—El moviment dit catalanista i cultural —no sé com se n'ha de dir— dels anys 40 era molt reduït. Pere-Jordi Cerdà, que de fet es diu Antoni Cayrol, encara no havia publicat res d'important, i entra al maquis realment per casualitat. És a Sallagosa, el seu pare té una carnisseria i per les circumstàncies fa alguns encàrrecs. És una opinió personal, però no crec que hi hagi un catalanisme militant de resistència. No existeix. Hi ha gent implicada personalment, això sí, però no pel fet de ser catalanistes, per-

què tant en trobes de l'un costat com de l'altre. L'únic cas conegut i interessant és el de *Nostra Terra* i l'Alfons Mias. Alfons Mias és un mestre d'escola que a l'època del Front Popular s'implica en l'aprenentatge del català; és un mestre de Palaldà, tocant als Banys, que en contacte

amb gent del sud prova de fer el primer curs de català per a nens i crea al 1937 una revista que es diu *Nostra Terra*, que serà portaveu de la joventut catalanista del Rosselló, la Cerdanya i el Conflent. Totalment en català, arriba a tenir 2.000 subscriptors, tota la intel·ligència d'aquell moment; fa ponències sobre arquitectura, música, literatura, un butlletí de sis fulls d'engatjament catalanista. Al 1938, per causa de la guerra d'Espanya, perquè la gent s'ha de posicionar i ja veus qui és qui, s'obre la primera escaleta. La cosa explota quan al 1939 s'ha de determinar el suport a Pétain: el grup es trenca i tanquen la revista. En aquest moment el govern de Vichy, i els alemanys, cal dir-ho, inicien la política del retorn a la terra i de l'exaltació del regionalisme a la Bretanya, i a Occitània amb la figura de Mistral, i proven de fer la mateixa maniobra aquí. Com es produeix i quins passos segueix la maniobra és encara

un afer obscur. Pere Grau, un historiador de Tolosa que estudia aquest període, reconeix relacions amb Vichy relatives a la regionalització, però se sap, per una altra banda, que, encara en zona lliure, els alemanys van venir a veure l'Alfons Mias per parlar de "vejam, com ho fem això". Fins ara aquest historiador negava la trobada.

—*Hi ha proves d'aquests contactes?*

—Jo tinc els documents que proven aquest contacte i els publicaré quan calgui. Ara almenys se sap, i és oficial, que els alemanys van venir a veure'l. Una constatació que no explica, òbviament, de què van parlar. Al final, *Nostra Terra* no va sortir més i l'Alfons Mias es va exiliar a Espanya, a Barcelona, on va acabar de professor d'anglès.

—*L'Església va jugar a totes bandes?*

—Es passa tota a la col·laboració. Algun capellà de poble, com el de Dorres o de Sant Llorenç de Cerdans, va ajudar la resistència, però el clergat va fer la cobertura espiritual de la Revolució Nacional. Sense excepcions rellevants.

—*Els arxius vedats tenen tanta informació perillosa com aparenten?*

"El general De Gaulle va fer creure als francesos que tots havien estat resistents quan la crua relaitat és que tots havien estat d'una o altra manera uns col·laboracionistes."

—Hi ha "arxius dipositats", així l'arxiu departamental de Perpinyà. Als arxius dipositats, hi poden entrar persones autoritzades, amb responsabilitat judicial, signada per l'interessat, que no es publicarà res sobre aquests documents. És a dir, no se'n poden prendre notes. Hi pot anar també un familiar a verificar si un parent seu era milicià; ho mira a les llistes i ho confirma, però no en pot fer ús públic. En cas que ho faci públic, la pena és greu perquè ho fa conscientment. Uns altres arxius són tancats i barrats. Alguns tenen un període de prohibició de trenta anys, uns altres de cent, fins al 2051, i uns darrers arriben als cent cinquanta.

—*Deu ser el lloc d'Europa que més es triga a confirmar la veritat.*

—Hi havia molta por. La cosa més grossa: els alemanys abans de marxar van cremar els arxius i els que van emportar-se'n van ser fregits per l'aviació anglesa abans d'arribar a Tolosa; però hi ha una cosa que van deixar: totes les cartes de denúncies de la gent d'aquí contra gent d'aquí. Ocupen tres metres cúbics. En Jean Larrieu formava part del Comitè d'Història de la Segona Guerra Mundial i va tenir autorització per a veure aquests arxius. Són plec de papers sense classificar ni res. Llavors

va mirar cartes, així a ull, per fer-se una idea del que hi havia. En va sortir malalt. Perquè hi tens qui denuncia qui, dins una mateixa família, dins una mateixa casa, al mateix carrer. N'hi ha molts d'anònims, però també molts de signats.

—*La depuració no va afectar els col·laboracionistes que van fugir de França?*

—La gran majoria van tornar al cap de tres o quatre anys, a esperar que caigués l'amnistia. Si no hagués estat pel cinquantenari, ni s'hauria parlat de Vichy, l'ocupació nazie et la résistance catalane.

—*Malgrat els processos, el llibre ha produït un debat social?*

—L'*Indépendant* li ha fet un boicot absolut. Els vells col·laboracionistes no n'han publicat ni una

ratlla. El 20 d'agost de 1944 una de les primers ordres de la resistència triomfant és de canviar el nom de *L'Indépendant* que passa a dir-se *Le Republicain*, però els antics propietaris van anar als tribunals, van recuperar la capaçalera i van tornar a sortir amb *L'Indépendant* al 1951. A la televisió vaig tenir sis minuts que van fer força impacte, però de totes maneres tant se me'n fot, perquè tinc mil subscriptors, en tiro tres mil exemplars i tot el que venc ja és guany net.

—*Quin paper hi ha tingut, Jean Larrieu, en aquest llibre?*

—És un jove historiador d'època contemporània, que s'havia interessat de sempre per la guerra mundial, i li vaig encarregar aquesta feina de recopilar dades. Quan em va donar el treball acabat, el llibre feia només dues-centes pàgines, la qual cosa va portar conflicte. És un xicot de formació catòlica molt marcada i, encara que és objectiu quan tracta un document, ho és poc quan ha de buscar els documents. Quan va fer aquesta feina va anar cap a l'un sector i va prescindir totalment de l'altre.

—*...*
—Va veure comunistes, anarquistes, socialistes i molt poca gent de dreta. Però, tot i que aquests testimonis són difícils de trobar en primera persona, una gran font d'investigació és la premsa de l'època. No és inventada, són ells qui la van fer. Prescindir de la premsa d'extrema dreta de Catalunya Nord és imperdonable en un treball com aquest. Es va haver de refer tot i incorporar-hi aquests elements.

—*No fa una mica de fàstic?*

—A veure, entre els anys 1942 i 1943, gent que escriuen cada setmana als setmanaris dels monàrquics d'Action Française, *Le Roussillon*, expliquen que a tal carrer i a tal número hi havia la família tal que eren jueus "Què esperen a arrestar-los?". Això cada setmana. Signat amb nom i cognom. I és un dels grans personatges de la catalanitat a Catalunya Nord. La persona que més han elevat als altars.

Grans noms ressenyats a la GEC. Pere Ponsich (Perpinyà, 1912). Estudiant brillant de l'École Pratique des Hautes Études de la Sorbona i de l'École des Chartes. Conservador oficial d'antiguitats i

La població de Vallmanya va ser totalment destruïda per voluntat de l'exèrcit alemany a causa d'haver estat refugi de resistents.

objectes d'art del Rosselló i també del Palau dels Reis de Mallorca. Membre de la comissió diocesana

d'art sagrat i president de l'Associació per la Salvaguarda del Patrimoni Artístic i Històric Rossellonès. Membre corresponent del IEC. Erudit que "es dedicà al periodisme al diari *Le Roussillon*". Catòlic de pedra picada, impregnat en l'esperit del segle, que propugnava aquell "jove polemista provençal", de nom Charles Maurras, que fou seductor habitual de contingents notables de la intel·lectualitat catalana fins a Jaume Vallcorba: mentor polític d'Action Française, mixtura indistriable de reacció política sobre la idea del complot judeomacònic contra la civilització cristiana, i regeneració estètica que, en nom del mediterraneisme i del classicisme acabà predicant la sàvia col·laboració de la raça llatina amb els barbàrs germànics que ells havien reclamat per contenir les esquerres. Així fou, i així s'ha escrit.

El 20 d'abril de 1942, al Nouveau Théâtre de Perpinyà, Maurras conferenciava sobre "Mistral et le Maréchal Pétain", pàtria petita d'un altre il·lustre membre del feixisme sofisticat, Robert Brasillach.

ARXIU

El felibritge local hi era en pes. Aquell home representava els erudits i els homes d'acció, els noucentistes i els vitalistes. El mes següent, Arístides Maillol, la depuració mediterrània, abandonava el taller de Banyuls per assistir a l'entronització d'Arno Breker, l'escultor preferit de Hitler, als salons de l'Orangerie de París. Després, aquell barbut ja revel·lit assistia, de braç amb Breker, a la recepció de l'ambaixada alemanya i feia content el seu mecenatge Heinrich De Kessler.

—La seva model preferida era jueva, i segurament l'haurien presa. Maillol feia servir les seves bones relacions per impedir-ho; i com que ella sempre ha dit que Maillol va salvar-la, ell ha passat suaument a la història. Però, quan es va morir, al 44, no hi havia ningú de Banyuls al seu enterrament. Ningú.

El 23 de març de 1942 sortia el primer *comboi de déportés raciaux* cap a Drancy. El novembre d'aquest any les casaques dels oficials del Reich arriben als carrers de Perpinyà. Alguns encara recorden, i prefereixen l'anònim, la silueta d'aquells dos amics inseparables, Pere Ponsich i Josep Deloncle, l'etnògraf traspassat que fundà la Casa Pairal, fent-la petar amb oficials alemanys entre les taules del Cafè de la Llotja. Tots dos foren detinguts i alliberats perquè membres de la resistència van parlar en favor seu. Brasillach fou afusellat i Maurras, empresonat, atesa la seva edat avançada. Com Pétain.

—Al segon volum de *Vichy, l'occupation nazie et la résistance catalane*, hi posaré en lletres grosses una frase de Jacques Attali, l'ex-conseller de Mitterrand, en una entrevista que li van fer a la ràdio. Hi ha dos personatges històrics que no perdonaré mai, De Gaulle i Mitterrand. De Gaulle, perquè va fer creure als francesos que tots eren resistents, quan tots eren col·laboradors. Mitterrand, perquè els ha fet creure que tots eren d'esquerres quan tots són de dretes. **Oriol Malló**